Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2010 жыл
28-чи октябрь,
орта кюн.
№ 207 (18628)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

Кавказ бла чекленмеген эришиуле

«Нарт» кюнакъ юйде Кавказны «Ётмек – ол мамырлыкъды» деген Кубогуна жораланнган пресс-конференция бардырылгъанды. Республиканы журналистлери бла РФ-ни Федерация Советини жууаплы къуллукъчусу Евгений Никулищев бла Россейни Ётмек биширууюлерини бла кондитерлерини гильдиясыны президенти Юрий Кацнельсон тюбешгендиле.

Юрий Кацнельсон.

Евгений Никулищев эришиуле Кавказны республикалары бла чекленмегенлерин, алагъа Россейни кёп субъектлерини келечилери къатышырыкъларын белгилегенди. Алай бу ишни баш магъанасы – Кавказ Россейни айырылмазлыкъ кесеги болгъанын аны республикалары сезерча этиудю, дегенди.

Юрий Кацнельсон а Кубокга «Ётмек -ол мамырлыкъды» деп аталгъаны бошдан болмагъанын чертгенди. «Аны жашау кеси кёргюзтгенди. Кёп бурунгчулу суратлада адам ётмекни эки айырылмазлыкъ кесеги болгъанын аны республикалары сезерча этиудю, дегенди.

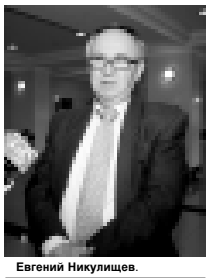

Евгений Никулищев.

Кавказны юсюнден айтханда уа, ол мында ётмек биширген хунерлик эрттеден келгенин белгилегенди. Алай биогюнлюкде, ачыкъ айтханда, бу бёлюмде хал тийишлисича къуралмайды. Нек дегенде конкуренция азды, ётмек чыгъарыу бла асламысында энчи иели предприятияла, орталыкъ эм гитче бизнес юрешедиле. Ол оюм этгенден, битеу Россейни ётмек бишируучю бёлюмлеринде да хал ма алайды.

Айнырга уа бек кёп онгла бардыла деп, Гильдияны тамата сы быллай шартла келтиргенди: Север-Кавказ федеральный округда 750-ге жуукъ предприятие барды, аладан 450-си Ставропольда ишлейдиле. Сёзсюз, аланы саны бек азды. «Бизни тергеулеребизге кёре, бу республикада гитче предприятияланы саны юч-тёрт кереге кёп болургъа керекди»,- – дегенди ол.

Журналистлени сорууларына жууапла бере, Юрий Кацнельсон келир жыл Кавказны Кубогун Къарачай-Черкес Республика бла Север Осетия Республика да кеслеринде бардырыргъа сюйгенлерин билдиргенлерин айтханды. Быйыл конкурс биринчи кере къуралгъанлыкъгъа, анга Тюркде, Арменияда, Абхазияда бла Юг Осетияда да эс бургъандыла.

Эришиуле ётмек бишириу жаны бла усталыкъны даражасын кётюрюр, аланы профессионал конкурслары жыл сайын бардырылыргъа этер, ётмек биширууюлени командаларын халкъла аралы эришиулеге хазырлар муратда къуралады-ла. Ала бардырылгъан кезиуде «Север-Кавказ федеральный округну регионларында социальный –экономика ишлерин жангыча къуруруну амаллары» деген регионла аралы конференция бардырыллыкъды. Анда ётмекни багъасына, качествосуна, жангы технологияла къалай хайырланнганларына эс буруллукъду.

Бюгюн «Нарт» кюнакъ юйде башда сагъыныльгъан Кубок ючюн эришиуле бардырыллыкъдыла. Конкурсну итоглары уа 30-чу октябрьде чыгъарылгъандыла. Ол кюн Нальчикде Абхазия майданда уллу ётмек ярмарка боллукъду.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.
Суратланы **А.ЕЛКАНОВ** алгъанды.

Байрам

Нарт оюнла – Малкъарда

24-чю октябрьде Огъары Малкъарда «Нарт оюнла» деген уллу байрам болгъанды. Ары Къашхатауну, Черек районну башха эллерини жамауаты жыйылгъан эди. Нальчикден, Хасанийдан, Акъ-Суудан, Кёнделенден, Минги тауну тийресинден, Москвадан келген кюнакъла да аз тюйюл эдиле. Мында уа алагъа тийишлисича кюнакъбайлыкъ этгендиле. Аланы барысын да бери кууванч, бирикдириу ниет келтиргенди.

Арт заманда Уллу Малкъарны жамауаты, быллай жарыкъ байрамланы къурап, халкъны кёлленди-рип, аны иги тёреге айландыргъанды. Алай бла ата-бабаладан жюрюп келген адетлени бла тёрелени сакъларгъа эм айнытыргъа кёл салып, биогюнлюкде «Нарт оюнла» андан бардырылгъандыла.

Бу элни къыйырында эллиле кеслери ташладан тазалагъан, чаришге, оюнлагъа да жарагъан ариу майдан барды. Былай къарагъанда уа, табийгъат аны кеси жарашдыргъан сунарса. Таланы тёгерегин а бийик къаяла, тапкалы таула къуршалайдыла. Ма ол ариу жерледе бек кёп адам олтурут къарай эдиле байрамгъа. Абаданлагъа жапмала ишленип, аланы ауанасында уа узун шинтикле тизилип. Майданны къыйырында уа миллетибизни айтхылыкъ адамларына бла ахшы ишлерине жораланнган узун стенд хазырланып эди. Ол халкъыбызны тарыхы, культурасы бла да байламлы болгъан, аланы жолун суратлагъан зат эди.

Байрамны ачханла эм бардыргъар – нарт къаласы, нарт оюнланы уясы» деген жазыу да бу байрамны болмагъанча тап суратлай эди.

Биринчи алгъыш сёзюно уа белгили жазыучу, нарт тауруханы жыйыщдыры бла кёп жылланы юрешип, бир талай китап басмалагъан Таумырзаланы Далхатха бергенле. Андан сора Огъары Малкъардан Цийкъанланы Мухадин хажи ол дуниягъа кетгенлеге дуа тутдуруп, алгъышын да айтханды. Хар жылдан быллай байрамларыбыз бардырыла, халкъыбызны саны кёбеие, жашаууубуз къууатлы эм мамырлы болсун дей эдиле сахнагъа чыкъгъан акъсакъалла. Ала миллетни бирикдириуге, шуёхлукъну кючлеугге жораланнган байрамны къурагъанлагъа ыспас этгендиле.

Ахыры 2-чи бетдеди.

СУРАТЛАДА: (башында) сахнада Малкъар театрны артистлери (солдан онгнга) Шауаланы Орусбий, Алтуланы Халимат эм Тохаланы Зулькърний; (тюбюнде) ат чаришге хазырланнгала.

БАГЪАЛА

Бузукълукъ этгенлеге - уллу тазир

КъМР-ни Тарифле жаны бла къырал комитети билдиргеннге кёре, 2010 жылда бу ведомство республиканы прокуратурасы бла бирге 75 аптекада багъала не халда болгъанларын тинтгенди. Аладан 18-синде дарманланы багъаларын тохташдырыуну жорукъларына бузукълукъ этилгени ачыкъланнганды. РФ-ни Административ право бузукълукъла жаны бла кодексини 14.6 статьясыны 1-чи кесегине кёре 18 административ иш ачылгъанды, аптекалагъа кибик, аланы иелерине да 212,3 минг сом тазир салыуну юсюнден 8 бегим чыгъарылгъанды.

Административ жууаплылыкъгъа «Любимый» ООО-ну директору А.Бухуров, «21-чи номерли аптека» ООО-ну директору И.Малько, энчи иеле М.Жаргулова бла Ж.Гендугова тартылгъандыла. Алагъа эллишер минг сом тазир тёлерге тюширикди.

Дарманланы багъаларын тохташдырыуну жорукъларына бузукълукъ этгенлеге быйыл 1-чи ноябрьге дери салынгнган тазир 351 минг сомну тутханды. Ол ачха КъМР-ни бюджетине тюшгенди.

Бек керекли дарманлагъа багъала къалай тохташдырылгъанларына контроль этиу иш мындан ары да бардырылгъанлай турлукъду.

Бизни корр.

Черек райондан

Эл мюлк

Бай тирлик жыйгъандыла

Черек районну эл мюлкде урунгганлары быйыл бай тирлик жыйгъандыла. Ала 1840 гектарда ёсген нартюхюн, орта эсеп бла тергенде, бир гектардан 50 центнер уугулгъан мирзеу алгъандыла. Биогюнлюкде къалгъан 195 гектарда тирлик жыйыу барады.

Чёплеуню юсюнден айтханда, аны оруу озгъан ыйыкъда бошаллгъанды. 360 гектардан 545 тонна продукция алынгнганды. Картофну жыйыу да кёп бармай бошаллыкъды. Аны бир гектарындан 170 центнер аладыла.

Эл мюлк предприятияла кюзлюклени къайгъысын да этип башлагъандыла. Алагъа битеу да 2250 гектаргъа мирзеу себериге керек боллукъду.

Арланы 400 гектарда, рансны уа 350 гектарда алыкъдыла. Рапс башхаладан эсе иги ёсгени себепли «Аттоев атлы къмалы завод» ОАО бла «Сукан-суу» эл мюлк анга быйыл аслам жер бёлгендиле. Будайны уа 1500 гектарда ёсдюрлюкдюле.

Къууанчлы хапар

Юч эгиз туугъанды

Эгизле Инара, Самира эм Амира Огъары Жемтала элде Болатланы Ильясны бла Аминатны юйюрлеринде туугъандыла. Алай бла ол юйюрде энди тёрт сабий барды. Аланы абадан жашчыкъларына 3 жыл болады.

Къызчыкъла белгиленнген кезиуден 8 ыйыкъ алгъа Республикалы перинатальный арада туугъандыла. Биогюнлюкде сабийле больницададыла, алагъа специалистле къарайдыла. Врач Мадина Нартокова айтханнга кёре, сабийле бир кесек кюч-къарыу алгъанлай, юйлерине иерге хазырларыкъдыла. Аналарыны хали да игиди.

Къайгъыруулукъ

Онг тапдырыргъа юрешедиле

Черек районну халкъны социальный жумушларын жалчытхан арасы 300-ден артыкъ адамгъа къарайды. Социальный ишчиле къарт адамлагъа кёгетлерин, жемишлерин жыяргъа, баччаларын тап халгъа келтирирге болушадыла. Терк социальный болушлукъ этген служба уа исси ашарыкъла бла жалчытады, керек аш-суу продукцияны алып жетдиреди.

Уллайгъан адамланы халкъла аралы кюнюнде уа аппалагъа бла шинналагъа хант къангала жарашдыргъандыла, районну Маданият юйюню ишчилери бла Къашхатау элни орта школуну окъуучулары алагъа концерт программа кёргюзтгендиле.

- Арада биз не жаны бла да солуйбуз. Район администрациясы таматаларыны, Пенсия фондну бёлюмюню, ветеранланы советини къайгъыруларын кесибизде сезгенлей турабыз, -дейдиле жыл санлары жетгенле.

БЁЗЮЛАНЫ Залина.
Черек районну администрациясыны пресс-службасы.

Сынау

Усталыкълары тохташдырыллыкъды

КъМР-ни Бизнес инкубаторунда 2010 жылда биринчи ноябрьден ючюнчюсюне дери къырал муниципальный кереклеге товарланы поставкаларына заказла берирге жууаплы специалистлени билимлерин сынап кёрюу (тестирование) бардырыллыкъды. Республиканы Экономиканы айныгыу эм сатыу-алыу министерствосуну Андзор Аталиков айтханнга кёре, ол иш «Къабарты-Малкъар Республиканда 2008-2010 жыллагъа коррупцияны профилактикасы» деген республикалы целевой программанны жашауда бардырыуну чеклеринде ётдюрюледи. Аны мураты - товарланы поставкаларына заказла бериую юсюнден законодательство жаны бла специалистлени ишни халин билиу, ишлени толтыруу, жумушланы жалчытыу даражаларын тохташдырыуду.

2009 жылда КъМР-ни экономика эм жамауат къоркъуусулугъу жаны бла Советни ишчи къауумуну рекомендациясына кёре биринчи тест бардырыуну кезиуюнде КъМР-ни къырал эм муниципальный даражада кууллукъчуларындан 1677 адам ишлерин уста билгенлери неда билмегенлери тинтилгенди, аладан 387-си министерстволаны, ведомстволаны бла алагъа бойсунгнан учреждениялары, къалгъан 1290 адам а жер-жерли самоуправленияны органларыны бла алагъа бойсуннган организацияланы келечилери эдиле.

Муниципальный кууллукъчуланы арасында тестни 32,1 проценти, республикалы даражада специалистлени арасында уа 69 проценти жетишимли бошагъандыла. Алай бла муниципальный бёлюмде ишлерин тийишлисича уста билмегенлерин кёргюзтгенди. Аталиковну оюмуна кёре, тестни экинчи кере бардырыу бир жылны ичинде хал тюрленнгенин бла тюрленмегенин кёргюзтюрюкдю. Аны итогларына кёре кууллугъуна тийишли болгъанлыны неда болмагъаныны юсюнден вопрос салынырга боллукъду, нек дегенде сёз къырал эм муниципальный ырысхыны къоратыу ючюн жууаплы чиновниклени юслеринден барады.

Элеонора КАРАШАЕВА.
КъМР-ни Экономиканы айныгыу эм сатыу-алыу министерствосуну департаментини тыш экономика байламлыкъла эмда СМИ-ле бла байламлыкъла жюрютген бёлюмю.

СОЦИАЛЬНЫЙ ЖАЛЧЫТЫУ

Келишимлеге тийишлиликде

Быйылны озгъан тогъуз айыны ичинде «Элбрус районну адамланы иш бла жалчытыу арасы» къырал учреждениягъа, иш табаргъа болушурларын тилеп, 2126 адам келгенди. Аланы кёбюсю – 1213-сю уа - тиширыула эдиле. Жыл санларыны оналтыдан жыйырма тогъузгъа дери болгъан жаш адамла бла сакъатла да аз тюйюл эдиле аланы ичинде.

Ол кезиуню ичинде иш бла жалчытыуну службасыны болушлугъу бла кёбюсюнде болжаллы халда эмда жамауат ишлеге 1052 адам тохташдырылгъанды. Тюрлю-тюрлю жыл сандагъы адамлагъа ишчи жерле районну предприятиялары, организациялары бла этилген келишимлеге тийишлиликде берилгендиле, ол санда башланнган эмда орта профессионал билим берген учреждениланы бошап, кесперини кючлерин бла билимлерин сынаргъа жер табалмай къыйналгъан жаш адамлагъа да.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жазылыу - 2011

Хурметли жамауат!

«Заман» – миллетибизни жангыз газетиди. Аны бетлеринде малкъар халкъны культурасыны, тарыхыны, биогюнгю жашауун, айтхылыкъ адамларыны, жетишимлерини эмда жарсыуларыны юсюнден басмаланнган материалланы сиз бир башха изданияда табаллыкъ тюйюлсюз.

Алайды да, жазылыгъыз, билеклик этигиз кесигизни газетигизге! Жангы жылда да ол сизни керти шуёхгуз, огурлу сёз нёгеригиз болур деп ышанабыз.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз - 51532

Атабийланы тамырларыны баяны — 3 бет
Къумукъну биринчи акъылманы — 3 бет
«Минг киши бир жанына...» — 4 бет
Билгичлени азайтыр амалны къабыл кёргендиле — 4 бет

Документле

Къабарты-Малкъар Республикада жашагъанлагъа коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлеуню амалларын тохташдырыуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БЕГИМИ

2010 жылда 19-чу октябрьде №198-1-ПП

«Коммунальный комплексни организацияларыны тарифлерин тохташдырыуну мурдорларыны юсюнден» Федеральный законнга эмда Россей Федерацияны бир-бир законодательный актларына тюрлениуле кийириуню юсюнден» 2005 жылда 26-чы декабрьде чыгъарылгъан 184-ФЗ Федеральный законнга эмда Россей Федерацияны Правительствосуну «Гражданланы коммунальный жумушла ючюн тёлеген хакъларыны ёлчемлерин тюрлендириуню чекленнген индекслерин къурауну мурдорларын къабыл кёрюуню юсюнден» 2009 жылда 28-чи августда чыгъарылгъан 708-чи номерли бегимине тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республикада жашагъанлагъа коммунальный жумушла ючюн хакъны тохташдыра туруп, быллай шартланы эсге алыргъа:

коммунальный жумушла ючюн тёленнген хакъны юйюрню саулай файдасында юлюшю;

алгъан файдалары жашау этерге боллукъ ахчаны бек аз ёлчемине жетмеген адамланы саулай халкъны ичинде саны;

гражданладан коммунальный жумушла ючюн хакъны жыйыу не даражада болгъаны;

коммунальный жумушла ючюн хакъны тёлерге субсидияла алгъанланы саулай халкъны ичинде саны.

2.Къабарты-Малкъар Республикада жашагъанлагъа коммунальный жумушла ючюн хакъны тёлеуню кёргюзтюлген амалларын къабыл этерге.

3.Бу бегим къалай толтурулгъанына контроль этиу Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини заместителини къуллугъун толтургъан Уяналаны Хажи-Муратны жашы Кязимни бойнуна салынады.

4.Бу бегим официальный халда басмаланнгандан сора, 10 кюн озуп, кючюне алай киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини къуллугъун толтургъан М.ТХАЗАПЛИЖЕВ

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2010 жылда 19-чу октябрьде чыгъарылгъан 198-1-ПП номерли бегими бла къабыл этилгенди

Къабарты-Малкъар Республикада жашагъанлагъа коммунальный жумушла ючюн хакъны тохташдыра туруп эсге алыннган шартла

№	Шартла	Ёлчеми	Шартланы ёлчемлери
1.	Коммунальный жумушла ючюн тёленнген хакъны юйюрню саулай файдасында юлюшю	%	15,0-дан кёп болмазгъа
2.	Алгъан файдалары жашау этерге боллукъ ахчаны бек аз ёлчемине жетмеген адамланы саулай халкъны ичинде саны	халкъны битеу санын процентле бла тенглешдиргенде	16,5-ден кёп болмазгъа
3.	Гражданладан коммунальный жумушла ючюн хакъны жыйыу не даражада болгъаны	%	75,0-дан аз болмазгъа
4.	Коммунальный жумушла ючюн хакъны тёлерге субсидияла алгъанланы саулай халкъны ичинде саны	%	20-дан кёп болмазгъа

«Къабарты-Малкъар Республиканы къырал ырысхысын приватизациялауну 2011 жылгъа Прогноз планыны (программасыны) юсюнден»

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БЕГИМИ

2010 жылда 21-чи октябрьде №199-ПП

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу «Къабарты-Малкъар Республиканы къырал ырысхысын приватизация этиуню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2002 жылда 28-чи июльда чыгъарылгъан 49-РЗ номерли Законуна тийишлиликде **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы къырал ырысхысын приватизациялауну 2011 жылгъа Прогноз планын (программасын) къабыл кёрюрге.

2.Къабарты-Малкъар Республиканы Къырал ырысхыгъа оноу этиу эмда жер ресурсла жаны бла министерствосу Къабарты-Малкъар Республиканы къырал ырысхысын приватизациялауну 2011 жылгъа Прогноз планын (программасын) толтурууну тохташдырылгъан жорукъгъа кёре жалчытыргъа борчлу этиледи.

3.Бу бегим къалай толтурулгъанына контроль этиу Къабарты-Малкъар Республиканы къырал ырысхыгъа оноу этиу эмда жер ресурсла жаны бла министрини къуллугъун толтургъан Р.С.Жамборовну бойнуна салынады.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председатели А.МЕРКУЛОВ

Келишимлеге тийишлиликде

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Урунууну рыногунда къыйынлыкъны азайтыу жаны бла мадарла этиуню чеклеринде эмда билим берген учреждениялары бошагъанланы стажировкаларын къурар муратда 22 келишим этилгенди. Аны хайырындан 31 адам бу усталыкълагъа кёре ишге тохташдырылгъандыла: экономист, промышленность эм граждан къурулушну инженери, культуролог, психолог, биолог, социальный ишчи, ЭВМ-ни оператору, юрист, фельдшер, кийим бичиучю, программист. Ишчи жерлени «Алан» ООО, бир къауум эллени бла Тырныауз шахарны администрациялары, район арада Къулийланы Къайсын атлы культура дворец, «Эльбрусская управляющая компания» къырал предприятие, битеулю билим берген учреждениялa, саулукъ сакълауну «Элбрус участка больницасы» медицина учреждение, «Адамланы социальный жалчытыуну комплекс арасы» къырал учреждение эм башха организацияла мажаргъандыла.

- Акъылбалыкъ болмагъан гражданланы ишге тохташдырыргъа болуша, биз онтёрт-онсегиз-жыллыкъ сабийлени урунургъа юйретирге кюрешебиз, - дейди иш бла жалчытыуну район службасыны директору Османланы Лариса. - Быйыл да, озгъан жылладача, ала окъуудан бош заманларында район битеулю билим берген учреждениялары барысында да этилген келишимлеге тийишлиликде ишлегендиле: мебельге ремонт этгендиле, территорияланы жашиллендиргендиле эмда тизгинли этиуню бардыргъандыла. Озгъан заманны ичинде акъылбалыкъ болмагъан гражданладан битеу да 718 адам ишге тохташдырылгъанды, аланы хар бири айгъа 1275 сом хакъ алгъанды.

Иш бла жалчытыуну арасы, андан сора да, башламчылыкълары болгъан адамлагъа кеслерини ишлерин ачаргъа болушады. Ол жумушха деп 90 адам субсидияла алгъандыла. Жамаут ишлени, болжаллы халда ишге тохташдырыуну эмда кеси-кесин иш бла жалчытыуну къураугъа 2.652 минг сом къоратылгъанды.

Иш сайлауда профессионал болушлукъ да этиледи, керек болса уа, иш усталыкъны алышындырыу да бардырылады. Быйыл окъургъа 140 адам жиберилгенди, окъууну 115 адам бошагъанды, ол ишге 577 минг сом къоратылгъанды. Иш усталыкъ сайлау жаны бла 1307 адам болушлукъ алгъанды. Ишсизлеге болуша, иш бла жалчытыуну службасы ишчи жерлени ярмаркасын да бардыргъанды.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Нарт оюнла - Малкъарда

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Педагогика илмуланы доктору, Россейни Билим бериу жаны бла Москвада Илмула академиясыны билим бериуде инновация иш жаны бла институтуну директоруну заместители Бёзюланы Сагъытны жашы Руслан да келген эди бу битеумиллет байрамгъа. «Бу ишге асыры къууаннгандан, кёлюм толуп, айтырыгъымы да айталмайма»,-деп, ол да бу байрамны къурагъан Огъары Малкъарны жамауатына, болушлукъ этген спонсорлагъа да энчи ыспас этгенди. «Быллай битеумиллет иш элни, халкъыбызны да даражасын кётюреди. Бютюнда жаш тёлюге аны магъанасы болмагъанча уллуду. Ала ата-бабаладан келген ахшы адет-тёрелерибизге юйренирле, миллет сезимлери кючленир. Сау болугъуз, «Нарт оюнланы» къурагъанла», - дегенди ол ахырында.

Нальчикде, жауун былдыжгъы эте, хауа да сууукъ эди. Огъары Малкъарда да былай болса, не хазна болсун байрам, деп жарсый эдик жолда. Алай ары жетерге бир кесек къалгъанлай, туман да чачылды, хауа да жылылыгъын сездирди. Элде уа кюн чууакъ эди, аламат. Аны себепли ат чаришлеге, башха спорт оюнлагъа, миллет тутушуугъа къараргъа сюйгенле, тёшлеге, бийик тауланы башларына чыгъып, алагъа узакъдан къараргъа онг тапхандыла. Сёзсюз, ары сабийле бла жаш тёлю чыгъа эди.

Нарт оюнла тойсуз болмаучудула. Ол белгили шартды. Аны себепли буруннгу адет-тёрелерибиз бла байламлы тепсеулени Огъары Малкъарны эки школуну да окъуучулары кёргюзтгендиле. Аланы КъМР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу, белгили балетмейстер эм хореограф Къудайланы Мухтар салгъанды. Бютюнда «Келин келтириу» деген тепсеу сейирли эди. Анда той байракъланы, къоз бёркню, киеу жёнгерлени, беге уюллени эм башха унутула баргъан затланы кёрюрге боллукъ эди.

Къулийланы Къайсын атлы малкъар къырал драма театрны актёрлары Шауаланы Орусбий, Алтууланы Халимат эм Тохаланы Зулкъарний драматург Маммеланы Ибрагимни «Нарт Ёрюзмек» деген пьесасына кёре салыннган спектакльден Къызыл Фукну бла Сатанайны тепсеулерин, дагъыда Ёрюзмек бла Къызыл Фукну от чакъдыргъан къама урушларын сейир ариу кёргюзтгендиле. Яникойдан келген «Эрирей» халкъ ансамбль бла «Жашлыкъ», белгили жырларын бирге айтып, халкъны кёлюн кётюргендиле. Дагъыда адамланы жюреклерин жарытхан кёп зат болгъанды анда.

Жаш тёлю байрамгъа келгенлени тюрлю-тюрлю оюнла, миллет тутушуу, къаягъа чыгъыу, къурукъгъа чыгъыу, къол таш атыу дегенча, башха затлада эришиулери бла да сейирсиндиргендиле эм къууандыргъандыла. Сёзсюз, хорлагъанла сыйлы саугъала бла белгиленнгендиле. Аланы атларын сагъынмай жарамаз. Миллет тутушуудан биринчиле Эфендиланы Расул бла Назир, Мокъаланы Расул бла Марат, Чеченланы Марат, Батчаланы Ахмат, Элбайланы Ильяс болгъандыла. Экинчи бла ючюнчю жер а Чочайланы Муссагъа бла Мансургъа, Мокъаланы Муссагъа бла Исламгъа, Аппайланы Саидге, Хасауланы Маликге, Рахайланы Исламгъа, Жабелланы Алимге, Тюменланы Мурадиннге эм Батчаланы Азретге жетгендиле. Ала къашхатаучу жашла эдиле. Огъары Малкъардан а Ажоланы Ратмир, Буштокъланы Кязим, Гадийланы Казбек, Занибекланы Залим, Къайгъырмазланы Арсен, Мисирланы Расул, Мусукланы Кямал хорлагъандыла.

Къурукъгъа чыгъыу да бек къыйын сынауладан бири эди. Анда хорлагъанла сотовый телефонла бла саугъаланнгандыла. Аланы санында эдиле Цепишланы Мадина, Къайгъырмазланы Арсен, Нёгерланы Башир, Сарбашланы Инал эм Цаколаны Ахмат.

Къаягъа чабып чыгъыуда, къол таш атыуда, аркъан тартыуда хорлагъан сабийле да саугъа къоллу болгъандыла: Элсюерланы Теймураз, Деуаланы Казбек, Таукенланы Азиза бла Азинат, Забакъланы Алий, Базоланы Насима, Хурталаны Халимат бла Марат, Толгъурланы Мурат, Хасауланы Борис.

Ат оюнлада да энчи хунер, жигитлик да керекдиле. Бёрк алыуда Газайланы Руслан, жоргъада барыуда Забакъланы Мухаммат, жюрюшде барыуда уа Жылкъыбайланы Ислам айырмалыла болгъандыла.

Огъары Малкъарны эки орта школу да, бу байрамгъа тынгылы хазырланып, анга къатышхан окъуучулары бла этген хорламлары ючюн хар бири да Мечиланы Кязимни жангы назму китабы бла, Журтубайланы Махтини «Ёзден Адет» эм «Къарачай-Малкъар мифлери» бла, дагъыда бир къауум магъаналы китапла бла саугъаланнгандыла. Бек ариу атлы бла бек ариу атны да белгилегендиле эришиуледе. Анда акъ атны юсюнде баргъан Хасауланы Расул хорлагъанды. Россейни халкъ устасы Бачиланы Хамзат анга кеси ишлеген бичакъны (лицензиясы болгъан) саугъа этгенди.

Неде эди «Нарт оюнланы» жетишими? Ол элни жамауатыны ыразылыгъы бла къуралгъаны себепли. Биригиулюкню, ангылауну хайырындан. Андан жарыкъ эди кёллери элни администрациясыны башчысы Нёгерланы Байрамукъну, районну башчысыны болушлукъчусу Байсыланы Харунну, «Боинг-747» самолётда учхан лётчик Гузойланы Алийни (ол да Москвадан келгенди), дагъыда кёп башха адамланы да.

Байрам ашсыз, бозасыз байрам болмаз дегенлей, Огъары Малкъарны жамауаты ашны, бозаны да чомарт хазырлагъан эди. Эт бишген къазанланы саны да бир кёп. Ол затны болуруна себеплик этгенлени санында, бу ишге тири къатышып айланнган, Тетууланы Хадисни айтханына кёре, быланы атларын ыспас бла айтыргъа тийишлиди: Киштикланы Элиясны, Гадийланы Зояны бла Элиясны, Муртазланы Кезибанны бла Фатиматны, Жангоразланы Ахияны, Мамайланы Сакинатны, Зухураны эм Аминатны, Газайланы Келиматны, Бичиланы Танзиляны, Сарбашланы Кямалны эм Табакъсойланы Таубийчени.

Огъары Малкъарны башчысы Нёгерланы Байрамукъну бла элни иймамы Цийкъанланы Мухадин хажини, эки орта школланы директорлары Къарчаланы Халиматны бла Жангоразланы Бориснни да бу ишде уллу къыйынлары болгъанын белгилегенди Тетуу улу. Дагъыда муну аллындагъы байрамдача, бу жол да Мисирланы Мурадин бла Жангоразланы Мутай къолларындан келгенни аямагъандыла.

Болушлукъну асламысын а Нальчикде жашагъанла этгендиле. Гасыланы Шамил юйдегиси Лиза, Созайланы Алим да юйдегиси Мадина бла уллу тортлары бла эллилени къууандыргъандыла. Айырмалы болушханланы санында бу адамланы атларын айтхандыла: Къабардокъланы Керимни, Къазакъланы Сергейни, Курданланы Русланны, Тетууланы Элиясны, Насталаны Муссаны, Байсыланы Мухажирни, Мечукаланы Маликни, Кючмезланы Абдулну, Базойланы Ибрагимни, Геккиланы Вельяминни, Рахайланы Залимни, Жеттеланы Зейтунну... Ол тизме узунду, насыпха.

Нарт эпосда, Малкъарны тарыхын жыйыуда – тинтиуде, чыгъармачылыкъ ишледе болдургъан жетишимлери ючюн эм этген жумушлары бла миллетни даражасын кётюргенлери ючюн бир къауум адам миллет жамычыла бла саугъалаугъа тийишли болгъандыла: Цийкъанланы Мухадин хажи, Таумырзаланы Далхат, Къудайланы Мухтар, Занкишиланы Ибрагим, Темуккуланы Борис, Журтубайланы Махти эм Бачиланы Хамзат.

Ёмюрледе болгъанлай
къалдынг азат,
Имбашларынгы бюгалмайын
бузла.
«Жашасын дунияда хар
бир бийик зат!» -
Деп, жанадыла башынгда
жулдузла
Сен уллуса, акъса.
Кесим да бийик
Бола, мен бийиклигинги
кёреме,
Мен да адамлагъа, сен
берген кибик,
Къууанч берирге сенден
юйренеме.

Ма алай айтханды закий Къайсын 1963 жылда, Малкъарны тауларына айланып. Огъары Малкъар да, тёгерегин къуршалагъан деу таула бла, хар таулу жюрекге къууанч келтиреди быллай байрамла бла.

БИТТИРЛАНЫ Аминат.

«Келин келтирген» тепсеу.

Огъары Малкъарны окъуучулары тепсейдиле.

«Жашлыкъ» бла «Эрирей» ансамбльле жырлайдыла.

«Боинг-747» самолётда тыш къыраллагъа учхан лётчик Гузойланы Алий эгечи бла.

Тутушууну къызыу кезиую.

СОРУУ-ЖУУАП

Лужковну къуллугъундан нек чыгъаргъандыла?

***Соруу**: Президент Москваны мэрине ышаныулугъун нек тас этгенин тюзюнлей ангылатмагъандыла. Терслеуню тизмесинде къаллай терсликле бардыла?*

Д.НЕКРАСОВА. Коломна шахар.

Жуурап: Отставканы сылтаулары бла уллу шагъырейликлери болгъан политологла бла «АиФ» соруу бардыргъанды. Аланы айтыуларына кёре, мэрни къуллугъундан бир ненча сылтау бла чыгъаргъандыла.

Биринчиден, мэрни юй бийчеси, ара шахарда бизнес-империяны къурап, Россейни эм бай тиширыуу болгъанды. Ол иш а президентни коррупциягъа къажау кюреш жаны бла чакъырыууна арталлыда келишмеген шартды.

Экинчиден, Ю.Лужков 18 жылны ичинде кесини тёгерегине, «доммакъдан ишленнгенча», кёп кёзбау «соратнФиклени» жыйгъанды, аланы араларында уллу гурушхалыкъны чыгъаргъан шуёхла да аслам болгъандыла, аны бла бирге уа, аланы санларында криминал репутациялыла да аз тюйюл эдиле. Федеральный бюджетни беш юлюшюнден бирини иеси болгъан шахаргъа башчылыкъ этиу жаны бла ишледе жашырынлыкъла кёп эдиле.

Ючюнчюден, 90-чы жылладан бери юсюнде болгъан къылыгъына кертичиликни сакълай, Лужков, кесин «политика тяжеловесге» санап, Араны оноуларына къажау сюелиуюн тохтатмай эди. Сёз ючюн, губернаторланы айырыуну кетерилгенин дайым критикагъа тартып тургъанды.

Ахырында, шахарны машина пробкала, точка-точка къурулуш участокла, архитектураны эсгертмелерин къурутуу бла байламлы къаугъала, мигрантланы кёп келиулери – была барысы да шахарны властьларыны москвачыланы алларында деберлерин энишге тюшюргендиле. Лужковха къажаулукъну туудургъан бек ахыргъы къаты дау а жайгъы от тюшюулени кезиулеринде мэрни шахардан узакъда турууу болгъанды. Аны бла бирге уа, ара шахарны властьларына ышаныусузлукъну хатасындан Думаны депутатларын эм президентни айырыуланы кезиулеринде къол кётюрюуню итогларына уллу учхаралыкъ тюшерге боллугъу да эсге алыннганды.

Капекни къыйматы тюшюпмю къалды?

Соруу: Капекни кетерирге сюедиле. Бош халкъны бу белгиси кимге хата этгенди? Анга бир затны да сатып алалмагъанлыкъларына, АБШ-да центни бир киши да кетерирге кюрешмейди да!

Д.ВЯЛКИН. Тверь шахар.

Жуурап: Жашауну даражасыны Битеуроссей арасыны таматасы **Вячеслав БОБКОВ** жууап береди:

- Капекни кетериуню экономика магъанасы барды деп билмейме. Капекни кетериу, 10-сомлукъ купюраланы «уакълагъа» айландырыуча, жаланда россейли ахчаны учузлана барыуна шагъатлыкъ этеди. Капег а, бизни ахча системабызны белгисича, жюрютюлгенлей турургъа керекди. Ким биледи, жаланда аны азыракъ санда чыгъарыргъамы керек болур ансы?

«**Аргументы и факты**» газетден.

Халкъыбызда тукъумланы санай келсек, Атабийлары уллу тукъумланы бириди. Тамырыбыз тау Дюгерденди, Кундухладан. Ол Малкъаргъа къалай тюшдю, нек келди? Юч къарындаш болдула. Таматаларына къоншу элден къыз алып къачадыла. Аны жуукъулары, алайлыгъын билип, жашланы излярындан болдула. Была Малкъаргъа келедиле. Къуугъун жете келгенде, къарындашладан бири: «Энди сиз къутулургъа кюрешигиз, мен аланы былайда бираз чырмайым», - деп, кеси алайда къалады. Барып, экиси да кёрдюле. Экиси, эки киййк да кётюрюп, «Ирчи» жазлыгъына келдиле. Алайда Шаханланыкъыла бла Зылгыда Жангоразлары, Нёгерлары, жер чеклени алышындыргъанларыны юсю бла даулаш бара эди. Ол эки тукъум Шаханлагъа артыкълыкъ эте тургъанларын кёрюп, жашла унамадыла. Аланы хайырындан жер чекле алгъынча къаладыла.

Ол болушханларыны хайырындан Шаханланыкъыла къарындашланы Хучошкудан кеслерине чек къоншугъа Мухолгъа кёчюрдюле. ёлген эди ууланып.

Киеу нёгерле бла элде усталаганда, кешене ишлеп, Сууичмезни анда асырайдыла.

Теку юч жашны аталары эди. Абадан жашы Алий, ортанчысыны атын билмейбиз, кичи жашы уа Солтанды. Ана къарындашлары Жанхотланы бир айтхылыкъ жоргъа атлары болады. Теку аны тилейди. Ала уа берирге унамайдыла, Теку, марлап, урлап, кече бла Дюгер жанына элтип сатады. Бу араладa шёндюгю Псыгансу элни къургъан Къоспартыдан кёчюп баргъан Жанхотлары, къауум юй сан болуп, ишлери ючюн, Атабийланы чанка къауумдан къара ёзденнге чыгъарадыла. Алай бла къарындашла Малкъардан кетедиле. Ала Къарачайгъа барып орналадыла. Ол къарындашланы туудукъларыдыла бюгюннгю Къарачайда Атабийланыкъыла.

Текуну юйюнчю жашы Солтанны, биз билип, беш жашы болгъанды: Замбора, Зарахмат, Исмайыл, Исхакъ, Малкъарукъ. Бизни атаулу аппабыз Замбораны. Зарахмат Биттууланы къауумуну аталарыды. Исмайыл Асхатланы къауумгъа аппады. Исхакъ - Бадийаланы кёре-кёре, къалгъан жашаууму мында ашырайым деп келгенем да, мен сюнгюлай болмады. Мени бир адам да ангыламады»,- деп, Баба да ичиндегисин айтды. Алай аны эшитген, жазыкъсыннган чыкъмады. Къайтышып, Бабаны къуундырмадыла. Андан сора ол кеси атын тукъум этди. Ма андан бери тёртючю тёлю барады Бабалары жангы тукъум болуп Атабийладан айырылгъанлы, артыгъыракъ да бизни атаулу жуукъ къарындашларына.

Мени аппам Хажиди. Аны атасы Забоду. Забону тамата къарындашы уа Бабады. Забону тёрт жашы бла юч къызы болгъанды. Бора, Гиргъокъ, Хажи, Баттай. Баттай юйюр кичисиди. Юйдегиси да Баллиланы къызы эди. Эки жашы бир къызы: Акий, Мухажир, къызы Налмас. 1990 жылда ол Тюркге кёчюп кетеди.

Кундух улу Базза, Теку, Солтан, Занбора, Гонай, Забо, Хажи, Маткерий, мен - Магомет. 10 ата болабыз. Менден тукъумланы, тудукъла да бардыла.

Энтта да эки тукъум бутакъны ача кетейим. Солтанны жашы Зарахматны Жанибек деп жашы болгъанды. Ол Бийтуу деп бир тиширыуну алады. Аны жашлары, къызлары да болады. Жашай бара, Жанибек ёледи. Ол ёлгенден сора ырысхы, мал, жер бермез ючюн, Бийтууну тукъумдан чыгъарып, алагъа Биттиулары атап, башха этедиле.

Дагъыда тукъумубузну 2-3 ёмюр алда бир жашы, дорбунда тёрт нёгери да ёлюп, 5-6 жыллыкъ къызычыкъны эси аугъанлай табып, юйюне элтип, дарманла бла багъып, сау этеди. Маша тукъум арасында ёседи, жетген къыз болады. Артдаракълада Атабийладан жаш табады.

Жашы уллу болгъандан сора Машаны да, Мишалары деп атап, ырысхы, мал да берип айырадыла. Октябрь революциядан сора Атабийлагъа къайтады тукъумлары. Биттиуланы да аслам юйюрлери ол тукъум бла жашайдыла. Бирлери уа керти тукъумлары Атабийлагъа эки ёмюр тенгли заман алда къайтадыла.

АТАБИЙЛАНЫ Магомет.
Огъары Малкъар.

Тукъум тарыхы - халкъ тарыхы

Атабийланы тамырларыны баяны

Келгенлени ол, кертиси бла да, чырмайды. Садакъ окъ, къууул келгенлени бирине тийип, ол алайда ёледи. Аны элге алып къайтадыла. Экинчи кюн алайгъа келип, къуугъан жашла, малчылагъа тюбеп, ким айланнганын биледиле. Тёреге тарыгъадыла. Тёре ол адамны элден къыстаргъа оноу этеди. Былайда ол Кундух улуну аты Атабий эсе да, Атабий аны жашы эсе да, бизге толу белгили тюйюлдю. Ол келип Къоспартыда Жанхотлада алты ай тургъанды. Бир кере Жанхотладан къайсы эсе да: «Жашы, энди къонакълыкъдан чыкъгъанса, мени атымы иерин салсанг а», - дейди. «Жанхот улу, мен да анда сыйлы чанка былай жашыма. Къара жашча, иер салып, намысымы эниш этерге сюймейме», - дейди.

Ол алай айтхандан сора Жанхотланыкъыла жашха Айдаболладан къыз алып, юйдегили этедиле. «Хучошку» атлы жерде юй ишлеп, ары кёчюредиле. Алайда эки жаш ёсдюредиле: Базза бла Шашко. Жашла тукъум таматалача белгилидиле. Ала ёсдюле. Шашко, жигит жаш болуп, уугъа жюрюй турду Холам-Бызынгы тарында. Ухсурну тёгерегинбашын тинтип къаради. Элчик орнатыргъа жаяу жер болгъанын Баззагъа ангылатды.

Бираздан а, Шашкогъа жаш нёгерле бла къурап, Ухсургъа ашырдыла. Ол юй адамы Абайланы къызлары, эки-юч малчысы бла да Ухсурда жашап башлады. Ол заманда жашла чанка къауумгъа саналгъандыла.

Базза уа, Малкъарны старшинасы болуп, жылла бла ишледи. Ол Жанхотладан къыз алады. Аны эки жашы Теку бла Тебо эм бир къызы Сууичмез болады. Тебо тюрлю-тюрлю ат оюнлагъа уста болгъанды. Эки къош ёгюзню бир жанларындан секиртип, атын ойнатып, кёплени сейир этдирген эди. Бир жол алай секиртеме деп, атыны аягъы боюнсагъа тийип, ат жыгъылады. Жаш да, ат да алайда ёледиле.

Сууичмез да ёседи, ариулугъу тийрелеге жайылад ы. Къызны алып, кеслерине келин этерге Къарачайдан Кърымшаухаллары келедиле. Киеу нёгерле ашай, ойнай, кечени ашырадыла. Танг эртген келинлерин чыгъарып атланыр къауум эгенлей, ачы хапар чыгъып, алайда болгъан адамланы абызыратады. Къызны жанындан болгъанла киеу нёгерлени мудах этмейик деп, эгечлерини ёлгенин айтмай, тангны атдырадыла. Сууичмез киймлерин алышхан кезиуде, уллу кишитиккен (уулу губу), эки жаууурн ортасындан къабып, андан алайгъа «Жанхот къабакъ» атап, жашай тура эдиле. Бир жыл ала, тууар малларын сюрюп, Атабийланы «Элия бешик» жазлыгъына урадыла.

Текуну сюрюучюлери малланы келгенлерин анга билдиредиле. Ол а эки абадан жашын малланы къыстаргъа ары жибереди.

Сюрюучюле кетерге унамайдыла. Алайдан узакъ болмай «Жюрекле» атлы жерде Мокъаланы Зантууду маллары бла тура эди. Аны адам айтханны ангыларгъан, эт деген эттен ити болады. Къарындашла, иесинден ол итни алып, Жанхот къабакъчыланы малларын энишге къууа башлайдыла. Бабугентден Чирик кёл таба барып сууукъ келеди. Ол Атабий Къара-сууду. Суу бла ёрге барып, сол жагъа башында юч-тёрт минг къой сыйынган дорбун барды. Тууарланы аны башына сюре келип, ит бла сызгъа башына жыйып, алайдан энишге къуйдула. Бюгюн да, гебенча, ол сюек тёбени юсюн къыртиш басып турады...

Малланы иелери Тёреге тарыгъадыла. Тёре тёлерге оноу этеди. Теку унамайды. Экинчи кере Терк Башыны Тёресине тарыгъадыла. Ала тёлерге унамай эселе, жашагъан жерлеринден кенглеге къыстаргъа оноу этеди. Алай бла Текуну ат урлагъаны, жашларыны ол ланы къауумларына. Малкъарукъ Цораланы аппаларыды. Бу айтылгъанла атауулладыла.

Замборанны жашы Гонай. Гонайны жашлары Баба, Забо, эки жашны ортасында беш къыз. Башийлада, Гелялада, Уяналада, Къазакълада, Иттийлада. Баба - юйюр таматады, Забо - юйюр кичиси. Баба - Мухолда тукъум тамата болгъанлай жашап турады. Тукъумну тохаланларыны оноучусу да Баба болады. Энди уа эсине башха зат тюшюп, жангылычлыкъ этеди.

Кюнлени биринде, болушлукъгъа 4-5 жаш алып, Баба юйюрю – бауру, ырысхысы-малы бла Ухсургъа, тукъум къарындашларына зат да билдирмей, кёчюп барады. Ухсурчула алайлыгъын кёргенлей сейирге къалдыла. «Сени бери ким чакъырды? Бизге билдирмей нек кёчюп келдинг? Тукъум тохаиабызны кимге къойдунг?» Алай-алай кёп соруула бергенден сора артлары тюйюшге къалады. Бир-бир тукъум къартла, тёзюмлери таусулуп, Бабаны ургъан окъуна этдиле. Ухсурда болгъан тукъум къартла болмагъанча чамландыла, Баба да Ухсургъа нек келгенин айтса да, жуушмадыла.

«Битеу тукъумну ахшылары, игилери мында болгъанлары ючюн, мен да, аланы жанлап,

Премьер-министр Путин тютюннге къажау концепцияны къабыл этгенди, ол а тютюнчюлени санын эки керее азайтыргъа керекди. «Трудну» корреспонденти бу жууукъ заманда сигаретлени сюйгенлеге къажау кюреш къалай бардырыллыгъыны юсюнден хапар билгенди.

Тютюнчюлени жер-жерледе букъулатыргъа эркинликлери кетериледи

«Мен эшикде тютюн ичгенлеге аямай тырман этгенлей турама: ала мени юсюме, бетиме тютюн букъуну тохтаусуз жиберегенлей, сигаретни кюлюн адамланы юслерине тюшюргенлей турадыла»,-деп, чамланады Елена, Москвада жашагъан сатыу-алыу жаны бла менеджер. Быллай адамла премьерни тютюннге къажау концепциясына бек ыразы болгъанларын билдиргендиле.

Тютюнчюлени уа къыйын заманла сакълайдыла. «Трудгъа» белгили болгъаныча, жамаут кёп санда жыйылыучу жерледе, тютюн ичерге эркинликни кетериу, тютюн затлагъа акцизлени кётюрюу эм тютюн ичиу ючюн салынырыкъ тазирлени ёлчемлерин кёбейтиу бла байламлы законодательный башламчылыкъла Къырал Думагъа Жангы жылгъа дери берилликдиле.

Ресторанланы, паркланы, скверлени барысында да, история эм культура магъаналары болгъан эсгертмелени къатларында да тютюнню букъулатыргъа эркинлик сыйырыллыкъды. Офисле орнагъан мекямлада тютюн ичерге эркинлик болгъан энчи жерлени да жангыча жарашдырыргъа, аланы ичлеринден хауаны тышына сууурун чыгъарыучу эм хауаны тазалаучу кючлю устройстволаны орнатыргъа керек боллукъду. Быллай излемле толтурулмасала уа, аллай энчи жерле окъуна жабыллыкъдыла.

Къырал Думаны депутатлары башда айтылгъан мадарланы къабыл этселе, Россейде тютюнню ичмей къоюу ичгенден эсе тынчыракъ боллукъду. Ол тюрлю осал къылыкъ къыйынга айланырыгъы бла биргеге багъаракъ да боллукъду, нек дегенде концепцияда белгиленнгенича, махорканы эм сигаретлени багъалары кётюрюлген этерикдиле.

Тютюн ичиуге къажау концепцияны баш борчларындан бирлери Россейде тютюнню хайырланыуну 2015 жылда, шёндюгюнден эсе, 10-15 процентге азайтыуду.

Андан тышында да, документде белгиленнген мадарла тамамланылсала, тютюнню артыкъ къаты ичмеген, къатлапырда тютюнчюлени букъуларын ичлерине жутхан адамланы саны 4 жылдан артыгъыракъ заманны ичинде 30 процентге азайырыкъды. Бюгюнлюкде уа Россейни халкъыны 80 проценти башха адамланы тютюн букъуларындан заран сынагъанлай турады.

Этиллик мадарла къаллайладыла

2015 жылгъа дери концепциягъа тийишлиликде къыралда жамаут аслам санда жыйылыучу жерледе тютюн ичиу тохтатылыргъа керекди. Аллай жерлени санларында билим бериу эм медицина учреждениялары, къырал властны органларыны мекямлары эмда жамаут ашханала, халкъны жумушларын, аланы араларында адамланы кёллерин жарыкъ этген организациала да бардыла.

Аллайлагъа ресторанла, барла, кафеле эм кечеги клубла саналадыла. Жамаут транспортда, вокзаллада эм остановкалада сигаретлени тартыргъа жарарыкъ тюйюлдю.

Халкъ аслам санда жыйылгъан жерледе бардырылгъан ишлени, сёз ючюн спорт эришиулени, фестивалланы эм ала кибик башха затланы кезиуинде да эмда ишчи жерледе да тютюн ичерге жарарыкъ тюйюлдю.

Концепцияны дагъыда былай бир атламы боллукъду: 2015 жылгъа дери тютюн затланы акцизлери ёсерикдиле, ол а тютюн продукцияны багъаларын кётюрлюкдю. Келир жылны ичинде сигарет пачкалада ёторюк информация жазылыу тохтатыллыкъды.

Сёз ючюн, пачканы юсюнде «ультралёгкие», «мягкие», «с низким содержанием смол» дегенча сёзле болмазгъа керекдиле. Андан тышында да пачкаланы юслеринде «вишня», «клубника», «яблоко», «шоколад», «мята» деген сёзлени жазаргъа эркинлик кетериллик-ди. Нек дегенде, ала, тютюнню ахшы жемишле эм дарман хансла бла тенглешдирип, адамланы алдап, тютюннге адамланы кёллерин тартдырадыла.

2011 жылны ахырына уа тю-

тюн продукцияны реклама этиу артадлада тохтатыллыкъды. Андан сора да, бу жууукъ 2 жылда сигарет пачкалада жазылыуланы къатларында тютюнчюлени ёлкелерини суратлары да кёргюзтюллюкдюле.

Европагъа къошулгъанбыз

Италияда тютюн ичиуге къажау кюрешде биринчи атлам 2005 жылда этилгенди – жамаут жерледе сигаретлени букъулатыргъа эркинлик кетерилген эди. ропаны кёп къыралларында сигаретлени сатылыуларын 30 процентге азайтханды. Ирландияда тютюн ичиуге къажау кюреш 2004 жылдан бери бардырылады, тютюнню хатасындан да чыкъгъан ауруулладан къыйналгъан адамланы саны 11 процентге азайгъанды.

Къаугъала чыгъарыкъдыла

«Трудха» Жамауат палатаны члени Олег Зыкин хапар айтханыча, тютюн ичиуге къажау кюрешни бир-бир мадарлары бирси къыраллада бирге бардырылгъанларындан сора аллай кюрешни къыйматы кёрюннгенди: кёп къыраллада сигаретлени сатыу азайгъанды.

« Россейде да иш алай боллукъду дерге алыкъа эрттеди. Ишни хайыры белгиленнген мадарла жашауда къалай бардырыллыкъларына бла да бек байламлыды»,-дейди Зыков.

Аслам эс жаланда тыйгъыч мадарлагъа бурулса, - дейди ол, - халкъны арасында информация иш жаланда къагъытда жазылгъанлай къалса, ишни ахыры доюн боллукъ тюйюлдю, тапсыз болумлагъа окъуна жетдирирге окъуна боллукъду.

Сёз ючюн,дейди Зыков, тютюн ичиуге къажау кюрешни къаты мадарлары бла байламлы къаугъала истори-ягъа белгилидиле. Хайырланыучуланы праволарын къоруулау жаны бла «Жамаут контроль» деген общественну специалисти Михаил Аншаков да былай къошханды: «Европада сигаретле ёмюрден бери да багъала болгъанлыкъгъа, жашау къолайлары анда адамлагъа тютюнню сатып алыргъа онг береди». Россейде уа тютюнню багъасыны уллулугъу тютюн ичиучю граждан ланы асламысыны хуржунларын иги да жукъартырыкъды. Алай бла уа къара рынок чыгъаргъа, тютюнчюлени кёплери тютюнню кеслерини бочхаларында ёсдюрюрге боллукъдула.

Тарихле

Тютюн ичиуню хатасындан чыкъгъан ауруулдан къыралда 500 минг адам ёледиле.

Россейлилени 80 проценти тютюнню кюн сайын аздан ичиучюледиле, башхаланы букъуларын ичлерине жутханладыла.

Тиширыуланы 40 проценти сабийден ауурлукълары болгъан кезиулеринде тютюн ичедиле, ол осал къылыкъ а саусуз болуп тугъан сабийлени санларын кёбейтеди.

Хорларгъа боллукъмуду

1.Тютюнню хатасыны юсюнден кенг пропагандаланы бардырыу бла бирге къаты тыйгъыч салыуну мадарлары да этилирге керекдиле. Тютюнчюлени сезимлерин иги да тюрлендирмей, шёндюгю болумдан къутулургъа онг хазна чыгъарыкъ тюйюлдю.

2. Тютюн ичерге жарагъан тыйгъылы оборудованиялары болгъан отоуланы къурау.

3. Эркинлик берилген жерледен тышында тютюн ичгенлеге салыныучу тазирни ёлчемин 10 кереге кёбейтирге.

«Труд» газет.

Тюрк дунияны закийлери

Къумукъну биринчи акъылманы

Жырчы Къазакъ туугъанлы 180-жыллыгъына

Къумукъну жазма адабияты асламында дин бла байламлы болгъан эсе, халкъ жырчыланы чыгъармалары уа андан азат эдиле. Анга шагъат Татархан улу Къазакъны жырларыдыла. Назмучуну аты Кавказда эм битеу да Россейде «Ийирчы Казак» деп белгилиди.

Жырчы Къазакъ Таргъу шаухалланы Муслимаул деген жерлеринде туугъанды. Гитчеликден окъуна халкъ жырлагъа уста болгъанды, агъач къобузда уста сокъгъанды. Аз-аздан кеси да жырла къурап башлайды. Халкъ бек жаратхан аны сюймеклик жырлары болгъанды. Отуужыллыкъ Къазакъны аламат жырларын эшитип, шаухал, аны кеси тургъан къалагъа чакъырып, жанында тутады.

Жырчы Къазакъны аты белгили болуп тебирерген заманда ол бир уллу палахха тюшеди. Абу-Муслим шаухалны юйюнде шапа къызыны Къазакъны нёгери Атабийге къачырадыла. Бу ишге Къазакъ да къошулады. Алай шаухалны адамлары, быланы ызларындан болуп, тутуп, Сибирьге жибередиле. Къазакъ анда юч жыл зулму сынап къайтады. Болсада Абу-Муслим ханны жашы Шамсудин Къазакъны туугъан элине къайтыргъа къоймайды. 1861 жылда жырчы Батаюрт элде ышыкъ табады. Алай жырчыгъа мында да тынчлыкъ жокъ эди. Аны жютю сёзюн кёталмай, байла бла бийле ызындан биягъы къысха тюшедиле. Къазакъ Акъсай элге кёчеди. Мында Къазакъны аламат жырларын, нарт сёзлерин Къумукъну биринчи профессору Магомет эфенди Османов, эшитип, аны фахмусуна бийик багъа береди. Жырчыны къыйынлы къадарына жан аурутуп, бийледен тилеп, аны Батаюртха - юйдегисине къайтырча этеди. Мында Къазакъны фахмусу жангы кюч алады.

Къазакъны аламат жырлары, элден элге ёте, кёплени жюреклерине жете эдиле. Ол, байланы-бийлени къойсоюзлерине налат бере, дуниада тенглик, адамлыкъ дегенча инсанны баш борчуду деген оюмланы баямлайды.

Къазакъны фахмусуну эллек чакъгъан кезиуюнде, бир ингирде тышындан аны чакъыргъан ауаз эшитиледи. Назмучу, аш тепсиден туруп, эшикге чыгъады. Ол такъыйкъадан сора жырчы Къазакъны не жууугъу, не тенги кёрмей, тас болуп къалады. Бир талай заман ётгенден сора, машок ичине сугъулуп, сыфаты-саны танымазча тюрленип, сууда бир ёлюк табылады. Аны Къазакъгъа санап асыргъандыла. Алай бла фахмулу жырчыгъа - Жырчы Къазакъгъа -къара сабан сюргенле мурдарлыкъларын этгендиле.

Аны тенглери Магомет эфенди Османов бла бирча не бек кюрешген эселе да, Къазакъны жашауун юзгенлени табалмагъандыла, жырчыны дерти алынмай къалгъанды.

Болсада жырчы Къазакъны чыгъармачылыгъы ёлюмсюз болгъаны ёмюрден артыкъ заманны ичинде туура шарт болгъанлай къалады.

Аны назмучулукъ жолу юч кезиуге юлешинеди: Сибирьге дери, тутмакълыкъда, андан къайтхандан сора. Бу кезиулени суратлау эм ниет теренликлери бла да уллу энчиликлери барды.

Биринчи кезиуде назмучу ийнарла къурагъанды. Ала халкъны кёлден чыгъармачылыгъына жууукъ болгъанлары себепли, кёбюсю анга сингип къалгъандыла. Къазакъны аты сакълангъанларында биз аламат ариу дуниаяны, керти сюймекликни, оюнну-лакъырданы эшитебиз:

Къарлы таугъа къар жауса,
Кюрерге кюрек керек.
Сюйген къызны алыргъа,
Уланнга жюрек керек.

Тауланы башы - туман,
Чырмалып жатар жилян.
Бир айтханынг болмады,
Ананг жарылсын, улан...

Бу кезиуде Къазакъ юй турмушха жораланнган, дидактика магъанасы болгъан назмуланы да къурагъанды – «Акъыллы эсин атмаз», «Батыр бла къардаш бол», «Эрме деп махтанган бла эр болмазса». Керти эр киши, намыслы тиширыу юйюрде кеслерин къалай жюрютюрге кереклилигин черте ди:

Эр къатынны эрке этсе,
Къатыны озуп кетер.
Эр басысы-баусуз болса,
Ол юй бузулмай не этер?

Къазакъны «Акъыллы эсин атмаз» деген назмусу уа халкъны ичинде нарт сёзлеге тенг бола жюрюйдю. Аны шатык айтылгъан тизгинлери къайсы заманнга да, къайсы тёлюге да жараша жашайдыла:

Асыллы терсден тутмаз,
Акъыллы эсин атмаз,
Ахыр, артын, чынг сонгун
Ойламай, сёзюн айтмаз.
Сабыр - жаннетни ачхычы,
Женгиллик - шайтан
басхычы...

Бу кезиуде, Кавказ урушну къыстау баргъан заманында, Къазакъ бир ненча жыр къурайды. Аланы санында Шамилге да жораланнган назмуларын. Биринчи назмуларында ол иймамны къазауатын жакълайды, урушну кюйсюзлюгюне налат береди.

Халкъны эсинде жырчы Къазакъны чыгъармачылыгъындан бегирек сакъланнганы аны Сибирьден ийген кюйлери, философия назмуларыдыла. Дуния тарлыгъы, адам улу жазыкъсыныуну унутханы, жырчыны жюрегин кюйдюре, быллай тизгинлени айтдырады:

Къуш къанатлы атха
минип чапсакъ да,
Къутулмазча тюшдюк
темир тузакъгъа.
Къуш къанатлы атха
минип чапса да,
Къуршоуланнган къачып
кетмез узакъгъа...

Жырчыны Сибирьден ийген назмулары бушуудан, термилиуден, кюйледен толудула. Аны аллында жарыкъ жырланы къурагъан Къазакъны ёню тюрленип, мудахлыкъдан толуду.

Ата журтуна къайтхандан сора ол, аны хар ырбыныв тансыкълай, озуп кетген жашлыгъыны аламат суратларын эте келеди, жангыдан мудахлыкъгъа, ачы сагъышлагъа батылады:

Шо талада бугъоуланнган
атла бар,
Шо атланы сакълап
тургъан нарт да бар.
Кече барып, бугъоуларын
юздюрюп,
Шо атланы алып кетген эр
да бар.
Анасы ёлюк, шо эрлеге
жарлы деп,
Шо дунияда къыз берменн
ёр да бар.
Къыйын келсин къысха
аякълы къызлагъа,
Малы бар деп бир
къызбайны сюеген,
Байгъа барып, дарай-
дарий киеген,
Эркеклени барын бирден
кёреген...

Къумукъну фахмулу жашы жашауну ахыр жылларында кёп назму, бир талай поэма да жазгъанды. Ол чыгъармала назмучу жашагъан заманны керти суратын салады, аны тенглерини, бир чакъда жашагъан белгили адамланы да (Шамилни, Уцмий Хасайбекни, Магомет Османовну) жашау эм чыгъармачылыкъ жолларын бизге ангылашылыулу этедиле.

Жырчы Къазакъны тёртгизгин назмулары нарт сёзлеге бурулуп къалгъандыла, аланы бир къауум бизни халкъны кёлюнде да сакъланадыла. Ол тизгинле жырчыны сюймекликни, дунияны юсюнден сагъышларыдыла. Бир-бирде башха назмучуланы китапларына къошулуп да жюрюйдюле. Ол а къумукъ бла къарачаймалкъар халкъланы эртеден келген жууукълугъуна, къарындашлыкъларына шагъатлыкъ этген шартды.

БИТТИРЛАНЫ Тамара,
филология илмуланы доктору.

Къыш заманнга кёчюу

Файдалы хайырланыргъа итинедиле

Бу кюнледе дунияны кёп къыралларында сагъатны стрелкалары бир сагъатха артха кёчюрюллюкдюле. Алай бла октябрь жылны бек узун айы боллукъду.

«Сагъатны стрелкаларын бир жылны ичинде эки кере кёчюрюрдюле», - дегенди Къырал илму метрология араны эксперти. Мартны ахыргъы ыйых кюнюнде сагъатны стрелкалары бир сагъатха алгъа, октябрьны ахыргъы ыйых кюнюнде уа бир сагъатха артха кёчюрюледиле.

«Бу тюрлю иш а административ заманны бла кюн заманны бир бирлерине тап келишдирир ючюн этиледи», - деп, чертгендиле специалистле. Быйыл къыш кезиуге кёчюуну кюню 31-чи октябрьге тюшеди. Сагъатны кёчюрюуню магъанасы быллайды – сутканы жарыкъ заманын не къадар файдалы хайырланыргъа итиниудю. Жукъламай турууну кезиуюн сутканы жарыкъ заманына кёчюрюу хайырланылгъан электрокючню азаргъа онг береди.

Жер шарны 15-шер градуслукъ сагъат пояслагъа, ноль сызлыкъны ортасына Гринвични меридианын салып, юлешиуню юсюнден предложенияны канадалы инженер-связист Сендфорд Флеминг бергенди. Хар жерде да поясны ичинде заман бирча кёрюнеди, ичинде уа сагъатны стрелкаларын бир сагъатха алгъа неда артха кёчюредиле. 1883 жылда Флемингни оюмун АБШ-ны правительствосу къабыл кёрген эди. 1884 жылда уа Вашингтонда бардырылгъан халкъла аралы конференцияда 26 къырал сагъат поясланы эм поясы заманны юслеринден келишимге къол салгъан эдиле. Энергетика ресурсланы сагъатны стрелкаларын кёчюрюп аяуну юсюнден оюмну уа, бек биринчи болуп, американы къырал къуллукъчу Бенджамин Франклин айтханды.

Бюгюнлюкде сагъатны стрелкаларын дунияны 192 къыралындан 110-су кёчюредиле. Европалы къыраллада сагъатны стрелкаларын жаланда Исландия кёчюрмейди алгъа-артха. Экваторгъа жууукъ къыраллада жай-къыш заманнга кёчюу тёре арталлада жокъду. Союзну алгъынны республикалары Таджикистанда, Узбекистанда, Грузияда, Туркменияда, Киргизияда эм Къазахстанда да жай-къыш заманнга кёчмейдиле.

Бизни корр.

ОЮМ

«Минг киши бир жанына...»

Аллах инсаннга дунияда жашау этерге, баш кечиндирирге акъыл, къарыу да бергенди. Адамла илмуда аллай тауушлукъ, деменгили ишле этедиле, алагъа сейирсинип турлугъуунг келеди. Алай жашау турмушда уа аллай терс, жангылыч жолну сайлайдыла, я Уллу Аллах, акъылы болуп тургъанлай быллай ишле нек эте болур адам дерча.

Сёз ючюн, келин келген, киеу чакъыргъан жерледе аш-азыкъны зырафлыгъын, ырысхыны, мюлкню кимлени эсе да бирлени къолларына тюшгенлерин айтсакъ окъуна тамамды хыйсап, эсеп болмагъанларын ангыларгъа. Андан да бег а ёлюмю болгъан юйюрледе кимни не этгенин билирге къыйынды. Бушуу жунчутхан адамны башы хайран болады, ол не этгенин къалгъанын да хазна ангыламайды. Аны оноуун а кимле эселе да бирле этедиле. Оноулары уа не Аллахха, не адамгъа ушаса уа! Къалай эсе да, бир къаты жюреклиледиле кеслерин оноугъа къошаргъа кюрешгенле. Мен аны аллайлыгъын быллай юлгю бла кёргюзталлыкъма. Бизден абадан тёлю къыйын заманда жашагъанды. Кёп сабийли юйюрлени баш кечиндирир амаллары, мадарлары колхозну заманында жангыз саулукъ ийнеклери болгъанды. Аллай юйюрню таматасы ауушса, анча сабийни ач къоюп, жангыз ийнеклерин ысхатха союп, халкъгъа юлешгендиле. Ол къалай терс эди. Анга тюз оноу этилгенди деп ким айтырыкъды. Аллай шартла уа хар элде да болгъандыла.

Бусагъатда адамла ол замандача амалсыздыла деп айтырча тюйюлдю. Алай бюгюнлюкде ёлгенни ашын-суууун эсирик байла этгенча этебиз деп, уллу борчха кирип, андан къутулалмай тургъанла бардыла. Аны алайлыгъы да кёбюсюнде былхымсызлыкъдан чыгъады. Не диннге, не жашаугъа ушамагъан адетле, тёреле кёп болуп, жюз минг сомла къоратыладыла. Мардасыз кёп аш-суу этилип, сюйгенни, сюймегенни да сыйлайбыз деп, зыраф болуп, багушха тёгюледиле.

Сууаплыкъгъа этебиз дей эсек, дин айтханча, аны тийишли жерине берейик. Юйюрню бушууна жарсырны орунуна, анда къарынларын тойдурууну уллу насыпха санайдыла. Тойгъан кишини тойдургъандан ёлгеннге тюкню къыйматы тенгли хайыры жокъду. Къуранда болмагъан файгъамбарыбызны хадислеринде жюрюмеген затланы чыгъарып, адамлагъа борчлу халда ырысхыларын зыраф этдириу бюгюнлюкде кенгден кенг жайыла барады.

Кесим шагъат болгъан юлгюню келтирлик эдим. Бир жаш тиширыу ёледи да, артында 2-3 сабий къалады. Эри уа къачанда жашауун ичги бла ашыргъан бир малгъун. Замансыз ачыудан ёлген ана алыкъа къабыргъа тюшгюнчю окъуна эки отоулу тар фатарда аш къангала къуралып, кетген-келгенни чакъырып, столгъа олтуртуп сыйларгъа кюрешгенлерин кёрген адамны жашаудан, ашдан-суудан да кёлю чыкъмазмы.

Ёлген тиширыуну анасы кёз жашларын тыялмай, жюрексинип таралады, аны къатында уа столгъа олтуруп адамла аш ашайдыла. Ашарыкъланы уа несин айтаса, тортдан башлап столда болмагъан жокъ, тюрлю-тюрлю миллет азыкъла бир бирлерини юслерине къаланып. Ол уллу къоранч артда кимни юсюне борч боллугъу хакъды. Айхайда, ёксюз сабийлени.

Ёлген ананы юч сабийини келир заманда ашыны, кийимини, окъууну юсюнден сагъыш этген болса, жарлы юйюрню ырысхысын, мюлкюн аякъ тюпге ким тёгерик эди. Бушуугъа юйлеринде тоюп келгенлеге алай къаты болуп аш-суу тежеген адет къайдан чыкъды? Анга аллай уллу магъана нек берилди? Ол соруулагъа ким тюз жууап бераллыкъды. Аны дин да, жамауат да тийишли кёрмей эселе. Республиканы бир жанындан экинчи жанына адам автомашина бла 2-3 сагъатдан кёп бармайды. Бир кесек ач да болмасанг, бушуу да этмесенг, керекмиди дуугъа барыргъа.

Мындан бир талай жыл алгъа Къабарты-Малкъарны муслийманларыны съездинде ол вопрос тынгылы сюзюлюп, тиийшли бегим къабыл этилген эди. Анда адам ёлген жерде тапсыз адетлени къояйыкъ, Къуранда айтылгъаныча этейик, ёлгеннге сууап болуру, саулагъа тынчыракъ жолну излейик деп келишген эдиле. Кёп бармай Съездни оноуу да унутулду, бусагъатда хар ким къалай сюйсе алай этеди.

Бир жолда КъМР-ни Муслийманларыны дин управлениясыны председателини алгъынгы заместители Атмырзаланы Тахир хажи, Нальчикде ара межгитни иймамларындан бирлери Отарланы Хызыр хажи, Черек районну райис-иймамы Цыйкъанланы Мухадин хажи Бызынгыгъа барып, анда жамауатха тюбеп клубда дин адетлени, тёрелени юслеринден кёп сёлешдиле, ууаз бердиле. Ёлгенлерибизни сыйлайыкъ, аланы динде болгъан адетлеге кёре асырайыкъ, дууаларын окъуюкъ, керексиз ырысхыны, ашны-сууну быллай бир зыраф этмейик, дедиле. Алай ахырында уа эки тиширыу, турдула да, былай дедиле:

-Сиз не айтсагъыз да, биз а ёлгенибизге бир тууарны бла машок унну къызгъанырыкъ тюйюлбюз.

Дин ахлуланы алагъа жууаплары уа былай болду: «Саулагъа намыс этмегенле, ёлгенлеге не сууаплыкъ эталсынла».

Алайды. «Минг киши бир жанына, къынгыр киши терс жанына» деп, эрттедегили таулу айтханлай, бир-бир тиширыула эр кишилени оноуларын сыйыргъандыла. Кеслери къалай сюйселе, алай оноу этедиле. Ол а жамауат жашаугъа уллу заран келтиреди, ёлгеннге гюняхлы ишле этдиреди. Ким биледи, эсли адамла бир болуп, бабугентчи хажилени башламчылыкъларына къошулурла деп ышанама.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

Конкурс

«Заман» газетни - хар таулу юйге

Конкурсну жорукълары

Газетни редакциясы «Заман»-Жазылыу-2011» деген конкурс бардырады. Аны мураты - КъМР-ни Федеральный почта байламлыкъланы управлениясында ишлегенлени 2011 жылны биринчи жарымына газетлеге бла журналлагъа жазылгъанланы санын кёбейтиуге кёллендириудю, ол жаны бла мадарларына себеплик этиудю. Конкурсха къатышыргъа почта байламлыкъланы район, шахар управленияларында, элли бёлюмлеринде ишлегенле, почтальонла да чакъырыладыла.

Номинациялары

Ол жаланда бирди- «Заман» газетге жазылгъанланы санын кёбейтиудю. Аны ёсюую 2010 жылны 2-чи жарымыны 1-чи июльгъа дери кёрюмдюле бла тенглешдирилип тергеледи.

Итогла чыгъарыу

Конкурсну итоглары 2011 жылда январьда газетлеге бла журналлагъа жазылыу бошалгъандан сора чыгъарыладыла эмда «Заман» газетде басмаланадыла.

Хорлагъанлагъа саугъала

Саугъаланыллыкъ беш жер тохташдырылады.

1-чи жер ючюн- 5000 сом
2-чи жер ючюн- 4000 сом
3-чю жер ючюн- 3000 сом
4-чю жер ючюн- 2000 сом
5-чи жер ючюн- 1000 сом

Таукенланы Рита Огъары Малкъарны участка больницасында фельдшер-лаборантды. Ол аууруну тюз тохташдырыргъа керекли анализлени тынгылы этеди. Иш кёллю къызны нёгерлерини арасында да намысы жюрюйдю.

Суратны МАМАЙЛАНЫ Алий алгъанды.

Проект

Билгичлени азайтыр амалны къабыл кёргендиле

Россейли парламентни тёбеннги палатасы билгичлик, обурлукъ, хыйнылыкъ, гипноз, вуду дегенча эм дин бла байламлы башха тюрлю усталыкъланы эм паронормальный ишлени хайырланып этилген жумушланы асламлы информация органланы болушлукълары бла реклама этиуню арталлыда унамауну юсюнден законопроектни къабыл кёргенди.

«Россейде халкъ багъыучуланы саны 800.000-ден артыкъды, врачла уа жаланда 620 минг адам боладыла. Тиш аууруну гылыу чычханны къуйрукъчугъун адамны жыягъына жууукъ тутуп силкиу бла багъыу хиликгялыкъ ишди», - дейди Къырал Думаны Саулукъ сакълау жаны бла комитетини члени Татьяна Яковлева.

Рак кёбюуледен неда СПИД-ден сау этерикме деп, клиентлерин алдап тургъан багъыучуланы ол «аманлыкъчылагъа» санайды.

Яковлеваны оюмуна кёре, дин-мистика амалла бла багъыучуланы жыллыкъ битеулю файдалары 2 миллиард долларгъа жетеди. Андан тышында да, соруула бардырылгъан кезиуледе ачыкъланнганыча, россейлилени 20-гъа жуууукъ процентлери, кеслерини жарсыуларына болушлукъ излеп, багъыучулагъа бек азындан бирер кере барадыла.

Иш а былай болады: саулукъ сакълаугъа алыкъа ышанмагъан россейлиле «альтернатива жумушланы» хайырланадыла. Ала алкоголь, ажашхан эрлени къайтарыу бла эм ишлеринде жетишимле болдуруу бла байламлы жарсыуладан къутулургъа болушурукъ «альтернатива жумушладыла».

Россейли асламлы информация органла эзотерика, дин-мистика жумушланы реклама этиуге асыры кёп жер бёледиле.

«Бизни гражданларыбыз, билгичлеге, хыйнычылагъа асыры бек ышаныл, хыйлачыланы къолларына тюшюп къаладыла, ол себепден а былай сунама – аланы багъыуларын реклама этиуню арталлыда тыяргъа керекди», - дегенди Къырал Думаны Экономика политика эм предпринимательство жаны бла комитетини председатели Евгений Фёдоров.

Россейли православный килиса да ол чакъырыу жанлы болгъанын билдиргенди, нек дегенде, цивилизациялы жалан бир къырал окъуна «маглагъа» эм «чародейлеге» кеслерин реклама этерге Россейдеча онг берлик тюйюлдю, дейдиле килисаны къуллукъчулары. Ала дагъыда былай къошхандыла: кертиди, ол тюрлю чек салыу «толу» тюйюлдю эм «кеч башланнганды».

«Болсада билгичлени, хыйнычыланы багъыуларын реклама этиуге чек салыу неда арталлыда тыйыу бла иш тамамланып къаллыкъ тюйюлдю. Ол багъыучуланы хаталарындан чыкъгъан жарсыуланы эм палахланы юслеринден кёп жазаргъа эм хапар айтыргъа керекди. Аланы хаталарындан бир талай адамны къадарлары эм жашаулары бузуладыла», - дегенди Всеволод Чаплин, Килисаны бла обществону бирге ишлеулерин жалчытхан Москва патриархатны бёлюмюню таматасы.

Оккультизмге берилиу Совет Союзну чачылыууну аллында эм коммунист идеология кете башлагъан заманда бек кюч алгъан эди.

«Российская газета».

28-чи октябрь-3-чю ноябрь кезиуде осал кюн эм сагъатла

30-чу октябрь, шабат кюн (16.00 сагъатдан 19.00 сагъатха дери)

Жюрегигизни эм сыртыгъызны ауруулары къыйнаргъа боллукъдула, къаныгъызны жюрюую бузулур, бел аурууугъуз (радикулит) тутар деген къоркъуу да барды.

Чархыгъызгъа, санларыгъызгъа кюч жетдирлик ауур ишлени этмегиз.

«**Аргументы и факты**» газетден.

Интернет байламлыкъла

Патриотизмни къозгъау

Соруу: *Сизни оюмугъузгъа кёре, патриотизмни толкъунларын историяда болгъан къайсы ишле бек къозгъайдыла?*

* Хорламны Кюнюн байрамлау – 30 процент (1089 адам).
* Халкъла аралы уллу эришиуледе россейли спортсменлени аламат кёрюмдюлери – 24 процент (879 адам).
* Россейни чегибизден тышында (Юг Осетия – 2008, сомалийли пиратланы ууучлау) бардырылгъан жетишимли кюч акциялары – 21 процент (780 адам).
* Россейли алимлени халкъла аралы даражада уллу жетишимлери – 16 процент (615 адам).
* Россейли олигархны эм багъа яхтаны (уллу юйню, футбол команданы) сатып алыуу – 7 процент (258 адам).
* Ариулукъну халкъла аралы конкурсларында россейли къызланы хорлаулары – 2 процент (63 адам).

Къол кётюргенле барысы да: **3684 адам**.

«**АиФ» газетден**.

Спорт

Кикбоксинг

Беш майдал бла къайтхандыла

Анапада кикбоксингден «Диамонд» деген ат бла дунияны кубогу ючюн эришиуле бардырылгъандыла. Анга 18 къыралдан 855 спортчу къатышханды. Даражалы турнирде Къабарты-Малкъарны намысын 2 къыз бла 4 жаш къоруулагъандыла. Аладан бешиси алчыланы санына киргендиле.

Астемир Борсов 57 килограмм ауурлукъда абаданланы араларында «фул-контакт» бёлюмде биринчи жерге тийишли болгъанды. Аллай жетишимни юниорланы араларында 67 килограмм ауурлукъда «лоу-киу» бёлюмде Азамат Мафедзев болдургъанды. Алим Ожев кикбоксингни «К-1» тюрлюсюнден абаданланы араларында 71 килограмм ауурлукъда эрише экинчи жерге чыкъгъанды.

Къызларыбыз да эришиуде ахшы кёрюмдюле болдургъандыла. Анжелика бла Белла Канокевала кеси ауурлукъларында «фул-контакт» бёлюмде кюмюш майдалла бла къайтхандыла.

Тутушуу

Команда эсепде ал бермегендиле

Бугуруслан шахарда 1995-1996 жыллада туугъанланы араларында эркин тутушуудан Россейни биринчилиги бардырылгъанды. Анга къыралны 65 регионундан 550 жаш спортчу къатышхандыла. Ол санда Къабарты-Малкъардан да 21 гёжеф.

Бизни спортчуларыбыз бийик жетишимле кёргюзтюп, команда эсепде биринчи жерге чыкъгъандыла. Энчи эсепде уа кеси ауурлукъларында Ашамаз Карданов, Казбек Ташуев, Артём Умаров алчылыкъны кишиге ычхындырмагъандыла. Кантемир Варитлов, Тимур Бижоев, Ваха Исаев кюмюш, Къудайланы Шамил, Владислав Дышеков доммакъ майдаллагъа тийишли болгъандыла.

Хорлагъанланы бла призёрланы тренерле Альберт Гергов, Замир Кушхов, Мухамед Ошноков, Бёзюланы Исхакъ, Артур Ушижев юйретедиле.

Биринчиликни итогларына кёре спортну бу тюрлюсюнден Россейни жыйымдыкъ командасы къуралгъанды, анга биринчи юч жерни алгъанла киргендиле эм къыралны намысын халкъла аралы эришиуледе къоруулаллыкъ эркинлик алгъандыла.

Халкъла аралы турнирде жетишимле

Звенигородда эр кишилени араларында Москва областьны губернатору Борис Громовну кубогуна, Афганистанда жоюлгъан интернационал аскерчилени хурметлерине жораланып, аскер къол тутушуудан онбиринчи халкъла аралы турнир бардырылгъанды. Анга Россейден, СНГ-дан да юч жюзге жууукъ спортчу къатышхандыла. Ол санда Къабарты-Малкъардан да алтаулан. Аладан экиси алчыланы санына киргендиле.

Анзор Нагоев 65 килограмм ауурлукъда биринчи жерге тийишли болгъанды. Инал Хагажев 65 килограмм ауурлукъда экинчи жерге чыкъгъанды. Жашланы тренерле Руслан Бейтуганов бла Заур Черкесов юйретедиле.

Бизни корр.

Закон

Тинтиуле кёп терс ишни ачыкълагъандыла

Нальчик шахарны прокуратурасы «Предпринимательствону россейли академиясы» деген учрежденияны Къабарты-Малкъарда филиалыны оноучуларыны ишлерин тинтгенди. Анга КъМР-ни билим бериу эм илму министерствосуну специалистлери да къатышхандыла.

Тинтиулени кезиуюнде ачыкъланнганына кёре, окъуу юй, Россей Федерацияны «Билим бериуню юсюнден» Законуну 33-чю статьясыны 6-чы пунктуна, РФ-ни Правительствосуну «Билим бериу ишге лицензия бериуню юсюнден» 2009 жылда 31-чи мартда къабыл этилген Болумуну 12-чи пунктуна, бузукълукъ этип, тийишли лицензиясы болмагъанлай билим бериу иш бардыргъанды.

Аны бла бирге академия, студентле алыуну жорукъларына эм Россей Федерацияны Билим бериу эм илму министерствосуну «Къырал аккредитациясы болгъан бийик профессионал билим берген учреждениялада 2009 жылда окъуугъа кирликле берлик экзаменлени къабыл этиуню юсюнден» 2009 жылда 28-чи ноябрьден 365-чи номерли буйругъуна бузукълукъ этип, окъургъа 75 абитуриент алгъанды. Бир къырал экзаменден жаланда экисин бералгъанла бла академияны студентлери бла келишим этгенди.

Нальчик шахарны прокуратурасы, окъуу юйде жангыдан тинтиу ишле бардырып, материалларын шахарны ич ишлерини управлениясына бергенди. Ол да РФ-ни Уголовно-процессуальный кодексини 144-чю, 145-чи статьяларына тийишлиликде жангыдан тинтиу ишле бардырлыкъды.

«Предпринимательствону россейли академиясыны» КъМР-де филиалыны директору Т.С. Сасиковгъа эсгертиу этилгенди, РФ-ни Административ право низамгъа бузукълукъ этиуге къажау кодексини 19.30-чу статьясына тийишлиликде административ иш ачылгъанды. Аны бла бирге уа «Предпринимательствону россейли академиясыны» Къабарты-Малкъарда филиалын жабаргъа деп Нальчик шахар сюдге дау къагъыт жибергенди.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

Театр

Бек иги пьесала сайланырыкъдыла

Къабарты-Малкъарны Культура министерствосу бла КъМР-ни Театрда ишлегенлерини союзу (СТД) миллет драматургияда бек иги чыгъармаланы белгилеу бла биринчи республикалы конкурсну бирге бардырадыла. Аны юсюнден тынгылы информацияны КъМР-ни Культура министерствосуну сайтында окъургъа боллукъду.

√ Биринчи жерни алгъаннга эм лауреат атха тийишли болгъаннга 50 минг сом берилликди;

√ Экинчи жерни иесине лауреат аты бла бирге 30 минг сомну саугъа этерикдиле;

√ Ючюнчю жерни алгъан да лауреат аты бла 20 минг сом къоллу боллукъду.

Пьесала быйыл 10-чу ноябрьге дери бу адрес бла жиберилирге керекдиле: **360028, г. Нальчик, пр. Ленина, 27, Дом Правительства, Министерство культуры КБР, «На конкурс».**

Соруу болгъан бу телефон бла сёлешсин: **40-74-39, тел/факс: 40-24-11.**

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редакторну орунбасары
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
АТТАЛАНЫ Жамал(баш редактор), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01** Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62**. Корректорла - **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - **42-67-68,42-24-02.**
Экономика бёлюм - **42-66-73.**
Культура бёлюм - **42-75-82, 42-68-72.**
Социальный политика бёлюм - **42-66-76, 47-27-59.**
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - **47-26-39, 42-66-71.**
Письмола эм реклама бёлюм - **42-37-94.**
Тилманчла бёлюм - **47-31-28.**
Сурат алыучула - **42-75-82, 42-66-76.**
Бухгалтерия - **42-30-87.**
Операторла **-47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады.
21.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Биттирланы Аминат- дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Зезаланы Лида (2-чи бет), Акушуланы Феруза (1-чи бет), Алийланы Белла (4-чю бет), Кулчаланы Зульфия (3-чю бет) - корректорла.

Тиражы 3530 экз. Заказ № 3044

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

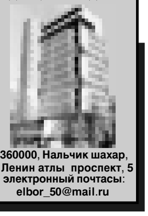

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5 электронный почтасы: elbor_50@mail.ru